

ТМ	Г. XXX	Бр. 2	Стр. 357 - 360	Ниш	април - јун	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	-------------	-------

Приказ дела
Примљено: 27.01.2006.

Никола Арсић
Филозофски факултет
Ниш

ЖИВОПИСНИ ВОДИЧ КРОЗ ЛОКАЛНУ ДРУШТВЕНУ ИСТОРИЈУ*

"Петничке свеске", под редним бројем 52, зборник су радова полазника курса на семинару историје у Истраживачкој станици "Петница". Циљ зборника је, како у предговору напомиње уредник Горан Милорадовић, употпуњавање наших знања о локалној друштвеној историји друге и треће трећине двадесетог века на територији Југославије. Аутори чланака нису професионални историчари и истраживачи, већ средњошколци без икаквог истраживачког искуства. Без обзира на овај "пропуст", "Петничке свеске" и њени аутори нас веродостојно и живописно води кроз историју.

У тексту Оливере Марковић, "Доктор Сима Ровински", описује се животни пут Симе Ровинског, угледног Лазаревчанина јеврејског порекла. Рођен у Украјини 1889. године, основну и више школе завршио је у Русији, а Медицински факултет у Немачкој. Недаће у пост-Октобарској Русији терају га да емигрира у Краљевину Југославију 1920. године, да би се 1922. године коначно скрасио у Лазаревацу, где упознаје Зору Милановић, ступа са њом у брак, чак се и покрштава и узима има Сима. Изродили су двојицу синова, живели побожно, праведно и мирно, а народ их је посебно запамтио по бризи за сиротињу. У ратном вихору га, због јеврејског порекла, 1942. године одводе у логор на Бањицу, али, захваљујући народним протестима, убрзо одатле бива пуштен. Ипак, није издржао бројне посредне притиске окупаторских власти и 1942. одзима себи живот вешањем.

Напис "Марко Бабић, ваљевски хотелијер" Мирјане Филиповић говори о Марку Бабићу, потомку угледне ваљевске породице с краја деветнаестог века. Марко се бавио кафецијским послом, али је себе волео да назива хотелијером. Тридесетих година двадесетог века водио је *Гранд хотел*, најелитнији угоститељски објекат у граду, а убрзо отвара и локал под именом *Градски подрум*. Углед је градио поштењем и способношћу за иновације (у једном од његових објеката надалеко је био познат папагај који говори). Пред Други светски рат постаје председник ваљевске општине. Са избија-

---

1095150@063.mobtel.com

* Горан Милорадовић (ред.), *Мали човек и велика историја – истраживања друштвене историје* (зборник радова полазника програма историје Истраживачке станице *Петница*), Петничке свеске 52, Истраживачка станица *Петница*, Ваљево, 2002, 1-153.

њем рата, његов други хотел *Бранковину* запоседају окупационе снаге и смењују га са положаја првог човека града.

У пролеће 1945. године га хапсе и Војни суд га осуђује, између осталог и због "модернизације" зграде бивше јавне куће (хигијенско сређивање, увођење воде). Робију је служио у Сремској Митровици, где се и упокојио 5. октобра 1949. године.

Владана Станковић упознаје нас са чудноватом судбином Владимира Бабовића, сина народног хероја Спасеније-Цане Бабовић, у раду "Дом за децу револуционара". Рођен је 1930. године у породици која је отворено подржавала, тада илегалну, Комунистичку партију Југославије. Због свог партијског ангажмана, отац Ибрахим убрзо бива ухапшен и убијен, а мајка одлучује да Владимира пошаље за Русију. Преко Прага, он стиже 1933. године у тек отворени *Дом деце револуционара целог света*, 360 км северноисточно од Москве. Дом је био изолован, али привилегован, јер деца нису оскудевала ни у чему. Постојала је строга организација свакодневног живота. Поред обавезне школе (руске), свако је морао да заврши столарски и металски занат. Сам Владимир говорио је касније да је већ са 13 година био самосталан човек. Деца су често путовала и бавила се спортом. Са мајком се видео 1935, а 1939. године примио је и једно писмо од ње. Вратио се, по ослобођењу, у Београд 1944. године и готово изгубио сваки контакт са својим "домцима".

Из занимљивог чланка Марије Мојић "Кроз четничке и италијанске затворе и логоре" сазнајемо детаље о ратној и поратној судбини Душана Дожића. Потомак надалеко познате војничке породице из Колашина, Душан се већ 1938. године придружује скојевцима, а са започињањем ратних дејстава у Црној Гори, проглашавају га и чланом КПЈ. Међутим, 1942. година хапсе га и одводе у четнички затвор у Колашину. Тиме започиње његова робијашка одисеја, прво у црногорским, а затим и италијанским затворима. У вечитом страху од смрти, прокрстарио је италијанским казаматима и радним логорима, три пута бежао и пред крај рата дочепав се словеначке територије и са партизанима вратио у родни крај. Ту, међутим, није био крај његовом паћењу. Од 1951. до 1956. робијао је и на Голем отоку, три пута неуспешно покушавао да се убије, али му је инстинкт опстанка, као и много пута раније, помогао да превлада услове живота недостојне човека.

Страдање девојчице Крсте Нинић из козарачког збегачког описала је у свом раду "Поцетак офанзиве на Козару" Драгана Вулин. Велика пролећна офанзива Немаца и усташа 1942. године натерала је несрећни народ са Козаре у збегове. Они који се нису дочепали спасоносних шума, доживели су заробљавање од усташких војника. Крста је прво спроведена у логор у Приједору. Након шест недеља пребачена је са осталом децом у новоформирани дечији логор у Сиску, под изговором да ће се тамо школовати. Захваљујући писму једне добронамерне Хрватице, српске мајке су сазнале за судбину своје деце и некако издејствовале, посредовањем четничке команде у Бања Луци, њихово спашавање од сигурне смрти.

У свом чланку "Од Градишке до Аушвица" Александар Антић записао је причу Илије Антића, рођеног 1924. године у Градишкој, у којој је и дочекао почетак Другог светског рата. Усташке снаге спроводиле су масован погром виђенијих људи и рушење православних храмова. Александар се нашао међу реткима који су преживели козарачку офанзиву и накнадне лик-

видације и депортован је, прво у сабирни логор у Старој Градишкој, а затим, преко Сиска и Марибора, у Аушвиц. Преживео је даноноћни тежак принудни рад и бесомучна пребијања логораша, да би поткрај 1943. у једној групи био пребачен у два мања логора у близини Хамбурга. Априла 1944. организује бекство и, уз помоћ једног рођака, упошљава се у локалној фабрици за производњу моторних бицикала, у којој дочекује крај ратних дејстава. Након неуспешног покушаја да се пребаци у Америку или Француску, коначно се 1946. године вратио у Југославију.

"Девојчица у окупираном Нишу 1941-45. године" наслов је прилога Јелене Роксић у којем нас она упознаје са детаљима из живота Олге Љумовић, девојачки Миловановић, у окупираном Нишу. Породица деветогодишње девојчице прелази у Ниш, јер је отац добио намештење управника млина. Због сарадње са партизанима 1942. године, осуђују га, заједно са сином, на смрт стрељањем. Од трагедије га је спасио др Јосиф Валчић, угледни нишки доктор, који је својевремено спасио живот немачком команданту. Докторове привилегије искористили су партизани и у његовој се ординацији тајно окупљали за време трајања рата. Током једне рације 1943. године, Олга је замало избегла стрељање на Бубњу. Наставила је своје ратно детињство идући у школу, која је ограничено радила и играјући се на строго одређеним местима, водећи рачуна да је не задеси полицијски час. Преживела је и савезничко бомбардовање на Велики петак 1944. и радосно дочекала ослобођење и руске војнике са ружама на тенковима 14. октобра 1944. године.

Чланком "Стари логор голооточки" Биљана Андоновска нас води у време Резолуције Информбироа из јуна 1948. и настанка политичког затвора на Голем отоку. Деветнаестогодишњи Радосав Зековић, гимназијалац београдске гимназије, ухапшен је од стране Удбе 1949. године. Заједно са стотинама других несрећника суочио се са нехуманим животним условима на каменом острву: "топли зец" за дочек, ледене бараке за спавање, недостатак хране и воде за пиће. Радни дан почињао је у 4 часа изјутра и трајао до касне вечери. Главни посао састојао се од вађење камена и песка и зидања, под бурним оком иследника, милиционера у бункерима и командира задужених за ред у баракама. Смрт услед зараза, слабе исхране и исцрпљености није била реткост. Голооточанима је много теже падала психичка тортура, која се, између осталог, огледала у неодређеном трајању робије, непрестаном инсистирању на признавању кривице и покајању. Радосав је сведочио и посебном статусу тзв. полуслободњака, који су се, према мишљењу надлежних, робијањем "поправили". Они су временом или враћани у затворе у унутрашњости или пуштани на слободу, уз наставак будног мотрења на њихово понашање на слободи.

Текстом "Демографске промене и аграрна реформа у Апатину 1945-46." Бојан Дражић одсликава живот ратног и поратног Апатина. Привреда и земља налазила се у рукама преовлађујућег немачког становништва (њих 11.470 од око 15.000 људи). Окупацијом Краљевине Југославије, цела Бачка ушла је у састав Мађарске. Србе, Јевреје и Цигане задесиле су депортације у логоре. Октобра 1944. године, пре уласка Црвене армије, Немци готово масовно напуштају град. Почетком 1945, осуђени за сарадњу са окупатором, преостали Немци бивају одведени у логоре Гаково и Крушевље. Апатин је опустео, са свега хиљаду мештана.

На основу Закона о конфискации, односно Закона о аграрној реформи и колонизацији, имовина Немаца се проглашава државном својином. Одузето је 8.792 јутара земље и 2.043 кућа, у које се усељавају колонисти из Лике. Након почетног прилагођавања, отвара се прва школа, отпочиње описмењавање неуких брђана, махом српске националности, који су убрзо у потпуности променили етничку структуру предратног Апатина.

У последњи прилог у зборнику – "Трагедија једне југословенске породице" – Дарио Пикулић представља генеологију својих предака, од турског доба, па све до ратова 90-их година истеклог миленијума. Његов "чукун-чукун" деда Никола живео је под влашћу Османлија у околини Сарајева, а Николин син Гавра под римокатоличким Хабзбурзима. Борили су се Пикулићи и у Првом светском рату и дочекали формирање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Чукун-деда Гавра имао је двојицу синова, Мирка и Николу. Мирко је био сналажљив човек, оженио се Хрватицом и за време трајања Другог светског рата био је одан творевини Независне државе Хрватске. Насупрот њему, Никола је отишао у партизане. У послератној Босни сви су веровали у прокламовано братство и јединство, надајући се да ће се тако коначно заборавити злочини и верска нетрпелјивост. Међутим, ратни вихор расточио је почетком девете деценије двадесетог века СФРЈ и развејао Пикулиће на многе стране. Данас свега две удовице са тим презименом живе у Сарајеву.

Врлина овог зборника је то што га нису радили професионални истраживачи, већ средњошколци. Треба им одати признање за уложени труд у припреми, реализацији и обради интервјуа са људима о којима су писали. Највећа награда су им први публиковани радови. Чини нам се да некима од њих тек предстоје награде за бављење научним радом. А историчарима у Истраживачкој станици "Петница" да их и даље бодре и подржавају у тим настојањима.